

KOMPYUTER VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIGA MUNOSABAT

Shohjahon Bobomurod o'g'li Boboyorov

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'qituvchi va talabalarning kompyuter va axborot texnologiyalariga bo'lgan munosabatiga bag'ishlangan ishlar ko'rib chiqiladi. Talabalar va o'qituvchilarning axborot texnologiyalariga munosabati va ulardan o'quv va kasbiy faoliyatda foydalanishning ayrim jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kompyuter tashvishi, kompyuter va internetga qaramlik, kompyuterga munosabat, dasturlash, texnik vositalar, ta'lim, fobiya, ishqibozlik, xulq-atvor, kognitiv komponentlar, raqamli hayot.

ABSTRACT

This article provides an overview of works devoted to the attitude of teachers and students to computers and information technology. Some aspects of the attitude of students and teachers to information technologies and their use in educational and professional activities are analyzed.

Keywords: computer anxiety, computer and Internet addiction, computer settings, programming, hardware, education, phobias, hobbies, behavior, cognitive components, digital life.

KIRISH

Haqiqatda ham XXI asr - axborot texnologiyalari asri. Hozirgi kunda hayotimizda axborot texnologiyalari va kompyuterlar qo'llanilmagan soha qolmadi. Asr boshida turibmiz, demak, hali oldinda qancha yangidan-yangi texnologiyalarning yaratilishi va tadbiiq etilishiga guvox bo'lamiz. Ulardan foydalanishni uddalash uchun maxsus axborot texnologiyasi sohasi bilimlariga ega bo'lmasada, har jabhada keng qo'llanadigan kompyuter dasturlarida ishlashni o'rganish barchadan talab etiladi.

Kompyuter kompyutergacha davrda bo'r va doska kabi zamonaviy ta'limning muhim atributiga aylandi va axborot texnologiyalari bilimi o'qish, yozish va hisoblash qobiliyati kabi zarurdir. Bu talabalarga ham, ularning o'qituvchilariga ham tegishli. Kompyuterlarning ta'limga integratsiyalashuvi nisbatan qisqa tarixga ega.

Jamiyatning ushbu sohasiga mamlakatimizda kompyuterlarni ommaviy joriy etish ko'pchilik rivojlanayotgan mamlakatlarda bo'lgani kabi 1985 yilda boshlangan (taqqoslash uchun: Nigeriyada bu jarayon 1987 yilda hukumat tashabbusi bilan boshlangan).

Bu yerdan o'quv jarayonida insonning kompyuter bilan o'zaro munosabatlarning turli jihatlariga bag'ishlangan nashrlarni ham sanash mumkin, ulardan biri kompyuterga munosabat, axborot texnologiyalari va axborot texnologiyalari faoliyati.

Maqolada talabalar va o'qituvchilarning kompyuter va axborot texnologiyalariga bo'lgan munosabatiga bag'ishlangan ishlarning umumiy ko'rinishi berilgan, talabalar va o'qituvchilarning axborot texnologiyalariga bo'lgan munosabatining turli jihatlar va ularning o'quv va kasbiy faoliyatda qo'llanilishi tahlil qilinadi. Ushbu munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchilarga ba'zi tavsiyalar beriladi.

METODLAR

Kompyuterdan foydalangan holda o'quv faoliyatining turli jihatlariga munosabatni o'rganishga ko'plab ishlar bag'ishlangan. Kompyuterlarni ta'limga joriy etishning dastlabki bosqichi kompyuter tashvishi (kompyuter tashvishi) va kompyuterdan fobiya (kompyuterfobiya) buzilishini eng aniq shakl sifatida o'rganishga bag'ishlangan xorijiy olimlarning ko'plab nashrlari bilan birga keldi.

Ko'pgina olimlar kompyuter tashvishini kompyuterga bo'lgan munosabat tarkibiga kiritadilar. Shunday qilib, Texas o'qituvchilarining kompyuterga bo'lgan munosabatini o'rganar ekan, R. Kristensen munosabatlar tuzilmasida 7 ta omilni o'z ichiga oladi: g'ayrat / zavq (ishtiyoq / zavq), tashvish (anksiyete), qochish / qochish (qochish), elektron pochta sinfda o'rganish uchun (Email for Classroom Learning), jamiyatning salbiy ta'siri, mahsuldorlikni oshirish, kompyuterlarning semantik idroki [1; 2].

Bir qator tadqiqotchilar kompyuter tashvishi uch komponentli tuzilishga ega ekanligini va xatti-harakatlar, hissiy va kognitiv komponentlarni o'z ichiga olishini ta'kidlashadi. Eng qadimgi ishlardan biri kompyuter fobiyasining alomatlarini sanab o'tadi. Uning muallifi Timoti B. Jey fikriga ko'ra, kompyuterdan fobiya asosan texnologiyaga salbiy munosabat shaklida namoyon bo'ladi. Salbiy munosabat quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi: a) yangi texnologiyalar va hatto ular haqidagi fikrlarni eslatishga qarshilik; b) qo'rquv yoki tashvish, hatto fiziologik oqibatlariga olib kelishi mumkin; c) buzilishlar yoki

asosiy buzilishlar bo'lgan dushmanlik yoki tajovuzkor fikrlar va harakatlar [2; 2].

Bu qarshilik, qo'rquv, tashvish va dushmanlik quyidagicha ko'rinishi mumkin:

kompyuterga jismoniy teginishdan qo'rqish;

kompyuter yoki uning ichidagi narsalarni buzish yoki buzishdan qo'rqish;

kompyuterning haqiqiy mavjudligini rad etish sifatida o'qish yoki kompyuter haqida gapirishda ishtirok etishdan bosh tortish;

ayniqsa, kompyuterlar haqida biror narsani biladigan talabalar va boshqalar tomonidan tahdidni his qilish;

kompyuter va texnologiyaga nisbatan salbiy munosabat bildirish, masalan, mashina sizning o'rningizni bosa oladi, deyish; bu g'ayriinsoniy texnologiya ekanligi;

Siz mashinaning qo'shimchasiga aylanasiz va kompyuterga nisbatan tajovuzkorlik tuyg'usi paydo bo'ladi (bukish, ezib tashlash, perfokartani yirtish istagi), bu ishonchsizlik va vaziyatni nazorat qilmaslik hissini ko'rsatadi. Kompyuter tashvishi va kompyuter fobiyasining boshqa ko'rinishlari mumkin, ularning namoyon bo'lishi juda individualdir.

Doronina O. V. ishida kompyuter bilan o'zaro ta'sir qilish holati nima uchun ba'zi odamlar tomonidan hissiy jihatdan salbiy, stressli, boshqalari esa bunday emas, degan savolga javob berishga harakat qilindi. Xulq-atvordagi individual farqlar butun vaziyatni ham, uning alohida elementlarini ham, ularning munosabatlarini ham idrok etish, baholash, talqin qilish va ma'no berishning individual usullaridagi farqlar bilan izohlanadi, degan xulosaga keladi [3; 3].

Turli xil foydalanuvchilarga har xil darajada xos bo'lgan kompyuter tashvishining bir nechta turlari mavjud (biror narsani buzish, buzish qo'rquvi; nodonlik, qobiliyatsizlik hissi; texnologiya, matematika qo'rquvi; o'z sog'lig'i uchun qo'rquv; yangi, notanish qo'rquv; a intellektual o'zini o'zi qadrlash uchun tahdid hissi, kompyuterga ishonchsizlik yoki haddan tashqari ishonchda namoyon bo'ladi; vaqt etishmasligi hissi).

Ko'pincha tashvishning bir turi ustunlik qiladi, boshqalari esa noqulay holatga hamroh bo'ladi va kuchaytiradi. Muallif kompyuter tashvishining sabablarini tahlil qildi va ularga muvofiq uning turli turlarini nomladi, oldini olish va bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berdi.

Hozirgi vaqtda kompyuter tashvishini o'rganish davom etmoqda. Biroq, 80-yillarda tug'ilgan avlod axborot texnologiyalari ta'sir doiralarning kengayishi bilan birga o'sib ulg'ayganligi va kompyuterlarsiz dunyoni tasavvur qila olmasligi va axborot texnologiyalari yanada "do'stona" bo'lib qolganligi sababli, hozirgi vaqtda bu oliy ta'lim uchun tadqiqot yo'nalishi, ko'ra, o'zining avvalgi ahamiyatini yo'qotgan ko'rinadi. Sakkiz oy

davomida kompyuterni o'rganish jarayonida talabalarning hissiy holatini o'rganish, Robin Kay [4; 3] baxtning holati eng aniq bo'lganini ta'kidlaydi. Boshqa his-tuyg'ular (qo'rquv, g'azab, tashvish) kamdan-kam uchraydi, kompyuter bilimi ortishi bilan tashvish va g'azab darajasi sezilarli darajada kamaydi.

Kompyuter tashvishlari bo'yicha tadqiqot yo'nalishi raqamli tsivilizatsiyaga qo'shilishning majburiy ehtiyoji (pensiya olish va bankomat orqali to'lovlarni to'lash, shifokor bilan uchrashuvga yozilish, poezdga chipta bron qilish) tufayli keksa odamlarning tashvishlarini o'rganish bilan ta'minlanadi.

Hamma keksa odamlar ham kompyuterdan qo'rqmaydi. Ko'pchilik kompyuterlar taqdim etayotgan imkoniyatlarga juda qiziqadi, yangi texnologiyalardan xabardor bo'lishni va zamonaviy hayotda ishtirok etishni xohlaydi. Biroq, M. Sonnenmoser fikriga ko'ra, ba'zi odamlar yangi axborot texnologiyalariga juda sekin o'rganadilar va hamma narsa hali ham kompyutersiz ishlagan vaqtdan afsuslanadilar.

"Kompyuterdan qo'rqqan odamlar o'z muammolari haqida bajonidil gapirmaydilar, chunki ular odatda jiddiy qabul qilinmaydi yoki tabassum qilmaydi" [5; 4], shuning uchun bu olimlar va klinisyenlar uchun jiddiy muammodir.

Mamlakatimizda oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilarining o'rtacha yoshi pensiya yoshiga yaqinlashayotgani va professor-o'qituvchilarning o'rtacha yoshi allaqachon pensiya yoshiga yetganligi sababli, kompyuter tashvishi muammosini qo'shimcha kasbiy ta'lim va malaka oshirish tizimidagi o'qituvchilar ham e'tiborga olishlari kerak. universitet o'qituvchilarini tayyorlash. Ushbu yosh toifasidagi talabalar uchun jiddiy psixologik yordam kerak.

Aziz Shamsa [6; 4] ishida kompyuter tashvishi va kompyuterga munosabat tushunchalari ajratilgan. Muallif kompyuter tashvishini kompyuterdan qo'rqish, kompyuterdan hozirgi yoki kelajakda foydalanishdan qo'rqish tendentsiyasi deb ataydi. O'quvchilarning kompyuterga munosabatini u o'quvchilarning kompyuterdan umumiy foydalanish, kompyuterni o'rganish, dasturlash va texnik tushunchalar, kompyuterdan foydalanish bilan bog'liq ijtimoiy muammolar va ularning tarixiga oid his-tuyg'ulari, e'tiqodlari va tasavvurlari sifatida belgilaydi.

Talabaning axborot-kommunikatsiya sohasidagi bilimlari, kompyuter tashvishi va kompyuterga munosabati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Bilim va munosabat o'rtasida ijobiy bog'liqlik va munosabat va kompyuter tashvishlari o'rtasida salbiy korrelyatsiya mavjudligi aniqlandi.

Kompyuter tashvishlari bo'yicha tadqiqotlar rivojlanayotgan mamlakatlarda dolzarbdir. Alaba Agbatogun nigeriyalik o'qituvchilar orasida kompyuter texnologiyalarini

o'qitish va o'qitishga integratsiyalashuvini ko'rib chiqishda sezilarli darajada kompyuter tashvishlarini qayd etadi [7; 4]. M. Shah1, R. Hassan va R. Embi Malayziyadagi bank xodimlari o'rtasida kompyuter tashvishini o'rganish natijalarini taqdim etib, uchta darajani (yo'q, past, o'rtacha / yuqori) ta'kidlaydi.

Turli jins, yosh, irq va ma'lumotga ega bo'lgan bank xodimlarining kompyuterdan tashvishlanish darajasi sezilarli darajada farq qiladi. Masalan, ayollar tashvishlanishni erkaklarnikiga qaraganda yuqori darajada boshdan kechirishadi, bu yosh respondentlarda o'rta yoshdagi xodimlarga qaraganda ko'proqdir [8; 4]. Oxirgi xulosa boshqa tadqiqotchilar tomonidan boshqa faoliyat sohasida ishlaydigan shaxslar uchun olingan natijalarga qarama-qarshidir.

Xavotir har doim insonning innovatsiyalarga shubha bilan qaraydigan tabiati tufayli mavjud bo'lganiga ishongan holda, ko'pchilik kiberfobiyaning to'liq yo'q qilish mumkin emas deb hisoblaydi, ammo ularning darajasini va ularni sezilarli darajada kamaytirish strategiyalarini aniqlash mumkin. Mishel Vayl va Larri Rozen [9; 4] ga ko'ra, odamlarni tashvish darajasiga ko'ra uch turga bo'lish mumkin:

- Noqulay foydalanuvchi: kompyuterni juda yaxshi biladi, faqat yangi dasturlar bilan ishlashda yoki yangi ko'nikmalarga ega bo'lganda tashvish va xavotirni boshdan kechiradi. Qoida tariqasida, u o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qiladi;

- Kognitiv texnofobiya: tashqi tomondan xotirjam, ammo o'ziga ishonchsizlikdan noqulaylikni boshdan kechirish, o'zining muvaffaqiyatsizligi haqidagi kuchli his-tuyg'ularda ifodalanadi. O'quv jarayonida psixologik yordamga muhtoj;

- Xavotirlangan texnofob: kompyuterda ishlash jarayonida psixofiziologik darajada tashvish belgilari paydo bo'ladi: terlash, yurak urishi, bosh aylanishi, qon bosimi ortishi. Ushbu turdagi talabalar maxsus davolashni va, ehtimol, psixologik tuzatishni talab qiladi.

Kompyuter tashvishining bir qancha modellari mavjud. S. Chua, D. Chen va Vong fikriga ko'ra, bu hodisani "bir nuqtai nazardan to'liq tasvirlab bo'lmaydigan murakkab psixologik konstruktsiya" sifatida tasniflash mumkin. Ular kompyuter tashvishining ta'rifini "takroriy o'lchovlar bilan o'zgartirilishi va o'lchanishi mumkin bo'lgan tashvish holati" sifatida umumlashtirdilar [10; 5].

NATIJALAR

Bir qator tadqiqotchilar foydalanuvchilarni kompyuter va axborot texnologiyalariga munosabatiga qarab uch turga ajratadilar. Diana Saparniene, Gediminas Merkys va Gintaras Saparnis [11; 5] (talabalar orasida "funksionalistlar" (funksionalistlar), "kompyuter

/ kompyuter foblaridan qo'rqish" (kompyuterfobi) va " muxlislar va ishqibozlar" guruhlarini ajralib turadi.

Funksionalistlar guruhiga kompyuterga nisbatan neytral pozitsiyani egallagan talabalar kiritilgan. Ularning hech biri kompyuterni ma'lum bir mehr va hayrat ob'ekti deb hisoblamaydi va undan foydalanishdan qo'rqmaydi. Funksionalistlar uchun kompyuter shunchaki ma'lum funktsiyalarni bajarish uchun vositadir.

Kompyuterofoblar guruhiga kompyuterni charchoq, stress va norozilik manbai sifatida qaraydigan talabalar kiradi. Ular kompyuterga mutlaqo befarqlikni namoyish etadilar va kompyuter ixlosmandlari orasida o'ziga xos noqulaylikni his qilishadi. Ushbu guruh vakillari kompyuterni o'z takomillashtirish va ta'lim olishning muhim omili deb hisoblamaydilar. Ular kompyuterdan hissiy va motivatsion norozilikni his qilishadi.

Kompyuter fanatlari va ishqibozlari kompyuterni sevimli mashg'ulot, hayratga soladigan narsa deb bilishadi. Ular o'zlarining his-tuyg'ularini quyidagi so'zlar bilan ifodalaydilar: "Kompyutersiz yashash havosiz kabi", "Agar men kompyuterdan mahrum bo'lsam, hayot zerikarli bo'ladi". Ushbu guruhdagi respondentlar kompyuterni takomillashtirish va ta'lim vositasi deb hisoblashadi. Ushbu guruh vakillari kompyuterga to'liq ijobiy munosabatda bo'lishadi.

Sabine Feierabend va Valter Klingler [12; 6] ham foydalanuvchilarni "Kompyuter pragmatistlari" (PC-Pragmatiker), "Kompyuterdan qochish" (PC-Verweigerer) va "Kompyuter fanatlari" (PC-Fans) deb nomlagan holda uch guruhga bo'lishni taklif qilishdi). Kompyuter pragmatistlari kompyuterlarga ijobiy munosabatda. Ular xotirjam va kompyuterlarni tanqid qiladilar.

Kompyuterdan qochqinlar o'zlarini kompyuterlardan uzoqlashtiradi. Ular kompyuter yordamisiz teledasturlarni o'qish va tomosha qilishni afzal ko'radilar. Ular kompyuterdan ta'lim olish yoki dam olish uchun foydalanishlarini tasavvur qilish qiyin.

Kompyuter muxlislari kompyuterga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishadi. Ular kompyuterni ommaviy axborot vositalari, kitoblar va televizorlardan afzal ko'radilar. Kompyuter muxlislari kompyuter bilan ko'proq vaqt o'tkazishni xohlashadi, chunki bu ular uchun eng yaxshi vaqt.

Kompyuter fanatizmining haddan tashqari darajasi oxir-oqibat kompyuterga qaramlikka aylanishi mumkin. Kompyuterga munosabatning bu hodisasi 80-yillarning oxirida tadqiqot ob'ektiga aylandi. o'tgan asr. Tarmoq texnologiyalarining rivojlanishi bilan "Internetga qaramlik" atamasi paydo bo'ldi, ya'ni Internetga qaramlik.

Kompyuterga bog'liq bo'lgan odamlarni (narkomanlarni) boshqa kompyuter foydalanuvchilaridan ajratish uchun umumiy qabul qilingan mezon yo'q. Ko'pincha, mezon - bu odamning aniq ehtiyojlarsiz kompyuterda o'tkazadigan vaqti va tadqiqotchilar turli xil chegara vaqtlarini (kuniga uch soat yoki undan ko'proq) nomlashadi. Qoida tariqasida, kompyuter bilan bunday nazoratsiz aloqa odamlarning ruhiy holatining o'zgarishiga olib keladi: kayfiyatning pasayishi, faollik va farovonlikning yomonlashishi.

Ko'pincha bu o'zini disforiya sifatida namoyon qiladi - sog'inish holati, g'azablanish bilan g'amgin norozilik, tajovuzkorlik bilan g'azabning portlashi. Kompyuterga qaram bo'lganlar haqiqiy dunyoda doimo umidsizlik va past kayfiyatda. Ularning xulq-atvori ruhiy holatini o'zgartirib, haqiqatdan qochish istagi bilan tavsiflanadi.

Mualliflar kompyuterga qaramlikning turli bosqichlarini va faoliyatning turli shakllari bilan bog'liqligini aniqlaydilar. Odatlanish bosqichida odam kompyuterda keraksiz ko'p vaqt o'tkazishini tushunadi va o'z ishini mustaqil ravishda to'xtata oladi. U shunday imkoniyatga ega bo'lishi bilanoq kompyuterga o'tirmaydi. Subkritik bosqich kompyuterda barcha yoki deyarli barcha imkoniyatlar bilan o'tirishga obsesif istagi bilan tavsiflanadi.

Biroq, odam kompyuterdan osongina chalg'itishi va boshqalar bilan muloqotga o'tish orqali ishni to'xtatishi mumkin. Kritik bosqichda, giyohvand odam bilan muloqotga muhtoj emas, kompyuterga qaragan paytda unga murojaat qilish noto'g'ri xatti-harakatlarni keltirib chiqaradi, ko'pincha tajovuzkor bo'ladi. U o'z-o'zidan ishni to'xtata olmaydi. Fatal bosqich jismoniy va ruhiy salomatlikning buzilishi bilan tavsiflanadi.

Kompyuterga qaramlik - bu kompyuterga bog'liqlik emas, balki u taqdim etadigan interaktiv faoliyat turlariga, shu jumladan Internet orqali. Bu dasturlash, rolli o'yinlar, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot va boshqalar bo'lishi mumkin. Imkoniyatlar kundan-kunga kengayib bormoqda.

Internetga qaramlikni shakllantirishda qo'shimcha moddalar ro'yxatining elementlarini sanab o'tgan Zanin D.S. masofaviy ta'limni nomlaydi. Masofaviy ta'lim va doimiy ravishda takomillashtirishga intilish axborotning maqsadga muvofiqligi bilan ajralib turadi; inson masofaviy ta'lim seminarlarida qatnashish, kasbiy faoliyat (o'rganish uchun o'rganish) haqida ma'lumot to'plash orqali o'z malakasini oshirishga (shaxsiy rivojlanish) intiladi. Qo'shimcha moddalarning foydalanuvchi shaxsiyatiga kundalik ta'sirini nazarda tutadigan Internet makonidagi mehnat faoliyati ham sublimatsiyalangan qo'shadi xatti-harakatlar modelidir [13; 6].

Kompyuterga qaramlik hodisasi o'quv jarayonida o'qituvchilar tomonidan hisobga olinishi kerak. Har bir giyohvandning o'ziga xos holati bor. Har kimga qaramlik holatidan chiqishga hissa qo'shadigan o'z yondashuvi ta'minlanishi kerak. Albatta, biz boshqa mutaxassisning yordami talab qilinadigan tanqidiy va halokatli bosqichda kompyuterga qaram bo'lganlar haqida gapirmayapmiz.

O'qituvchining ishida Internetga qaramlikka moyil bo'lgan o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini bilish yordam berishi mumkin, T. S. Spirkina shuni o'rganib chiqdiki, bunday foydalanuvchilarning hissiy beqarorligi, o'zini o'zi boshqarishning pastligi, boshqalarga bo'ysunish, sezgirlik, tortinchoqlik, zo'riqish, taranglik va boshqalar bilan ajralib turishini aniqladi.

Kompyuterga qaramlik insonning fundamental psixologik xususiyatlarining hosilasi bo'lganligi sababli, unga moyil bo'lgan o'quvchilarni ishontirish orqali "kompyuter mustaqilligi" ga ko'ndirish deyarli mumkin emas. Hissiy jihatdan beqaror holatlarni tuzatish kerak.

O'qituvchining vazifasi ishqibozga uning qiziqish mavzusiga bog'liq bo'lmagan turli xil hayajonlarni berishdir. Har bir aniq holatda, kompyuterda ishlash bilan 100% bog'liq bo'lmagan va qiziqish holatini keltirib chiqaradigan muqobil-konstruktiv qaramlikni taklif qilish kerak. Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda foydali jamoaviy ish, giyohvandlarni haqiqiy muloqotga jalb qilish, muvaffaqiyatga hamdardlik va natijaga erishish quvonchi.

Biroq, o'qituvchining vazifasi nafaqat kompyuterga qaram bo'lgan talabalarni rehabilitatsiya qilish, balki giyohvandlik bosqichida bo'lgan odamlar orasida kompyuterga qaramlikning oldini olishdir. Chora-tadbirlar ro'yxati birlamchi profilaktikani o'z ichiga olishi kerak, bu kompyuter bilan uzoq vaqt muloqot qilishning mumkin bo'lgan salbiy ta'sirini tushuntirish va oldini olish, mehnat salomatligiga qat'iy rioya qilishdan iborat.

MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, "munosabatlar" tushunchasining umumiy qabul qilingan ta'rifi yo'q, ammo ko'plab mualliflar bu murakkab hodisa ekanligiga qo'shilishadi, uni bevosita kuzatish mumkin emas, ammo og'zaki va og'zaki xatti-harakatlardan xulosa chiqarish mumkin. og'zaki bo'lmagan. Aloqalar hissiyotlar, idrok, e'tiqod va boshqa elementlarni o'z ichiga olgan psixologik konstruktsiyalar sifatida belgilanadi. Biroq, amalda u ko'pincha ijtimoiy stimullar va hissiy ma'noga ega bo'lgan javoblar bilan bog'liq.

Ba'zi tadqiqotchilar hissiy elementlarga boshqa rejaning alohida elementlarini qo'shib, munosabatlarni o'rnatishga harakat

qilishadi. Shunday qilib, hissiy komponentning to'rtta elementi (tashvish, g'azab, quvonch, qo'rquv) va to'qqizta eng muhim kompyuter ko'nikmalari o'rtasidagi munosabatlar o'rganildi. Mahalliy fanda inson munosabatlarini tahlil qilishning nazariy asoslari V. M. Bexterev va A. F. Lazurskiy tomonidan yaratilgan bo'lsa, keyinchalik V. N. Myasishchev shaxs munosabatlarining psixologik konsepsiyasini ishlab chiqdi.

V.N.Myasishchevning fikricha, psixologik munosabatning o'ziga xos xususiyati uning ongidir: "Inson munosabatlari - bu shaxsning shaxsiy, ijtimoiy tajribasiga asoslangan tajribalari va harakatlarining ongli faol tanlanishi bilan namoyon bo'ladigan potentsialdir". Psixologik munosabatlar, ularning tabiati, tuzilishi va funktsiyalari (V. N. Myasishchev, B. F. Lomov) haqidagi nazariy g'oyalarga muvofiq, ta'lim jarayoni ishtirokchilarining kompyuterlarga bo'lgan psixologik munosabatlarining kognitiv, hissiy va konativ tomonlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

Psixologik munosabatning kognitiv (ratsional) tomoni yangi axborot muhitida o'z faoliyatini anglash va oqilona baholashni aks ettiradi. Psixologik munosabatning hissiy (baholash) tomoni - bu faoliyatni amalga oshirish uchun ob'ektlar va shart-sharoitlar to'g'risida sub'ektiv, hissiy jihatdan rangli fikrlar va baholashlar to'plami. Munosabatlarning konativ (xulq-atvor) tomoni kompyuterlar va axborot texnologiyalari vositasida faoliyatning idrok etilgan motivlari va maqsadlari, shuningdek uning barcha turlarini amalga oshirishga tayyorlik bilan ifodalanadi.

Ta'lim jarayoni ishtirokchilarining kompyuterga bo'lgan munosabatini ushbu pozitsiyalardan o'rganish T. M. Krasnyanskaya, A. B. Trofimov, A. E. Serejkina va M. E. Dmitriev tomonidan amalga oshirildi. M. N. Garanina, M. E. Dmitriev va A. E. Seryozhkinada kompyuter vositachiligidagi faoliyatga munosabat uni amalga oshirishga psixologik tayyorlikning elementi sifatida qaraladi. Kompyuterdan unumli foydalanishga tayyorlikni shakllantirishning tashkil etilishi va asosiy natijalari muhokama qilinadi. Ishda [14; 8] oliy maktab o'qituvchilarining malaka oshirish jarayonida olingan axborot texnologiyalari faoliyatiga bo'lgan qadriyat-motivatsion munosabatlarini o'rganish natijalari keltirilgan. Mualliflarning ta'kidlashicha, yangi axborot texnologiyalarini o'qitish jarayonida o'quvchilarga ular o'rganayotgan texnologiyalarning istiqbolini, universalligini, ularning ilmiy va o'quv faoliyatida foydalanish imkoniyatlarini ko'rsatish mutlaqo zarur. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, bunday o'qitish jarayonida axborot texnologiyalarini o'rganishning dominant motivlari ierarxiyasi qayta tuziladi. Rahbarlar orasida o'z-o'zini anglash va o'zini rivojlantirish motivlari bor.

XULOSA

Kompyuter va axborot texnologiyalariga ijobiy munosabat ko'p jihatdan kompyuter vositachiligidagi faoliyat samaradorligini belgilaydi.

Munosabatlar kontseptsiyasining umumiy qabul qilingan ta'rifi yo'q, natijada tadqiqotchilar ushbu murakkab hodisaning faqat ma'lum jihatlarini o'rganadilar.

Insonning kompyuter va axborot texnologiyalari bilan o'zaro ta'siri natijasida kompyuterga bo'lgan munosabatini kompyuter vositachiligidagi faoliyat uning individualligini namoyon qilish va rivojlantirishga qanday imkon berishiga qarab o'rganish eng maqbul yondashuv hisoblanadi.

Mazkur yondashuv ushbu faoliyat turiga ijobiy munosabatni shakllantirishga va uning samaradorligiga erishishga yordam berishi mumkin, ammo bugungi kunda u xorijiy va mahalliy ilmiy nashrlarda etarli darajada namoyish etilmaydi.

REFERENCES

1. Christensen, R. Parallel Forms of Measuring Teachers' Attitudes toward computers / R. Christensen // Information Technology & Teacher Education (SITE)'s 9th International Conference, Washington, DC. 1998 (<http://courseweb.unt.edu/gknezek/studies/SITET AC/tsld001.htm>).
2. Jay, T. B. Computerphobia: What to do about it? / T. B. Jay // Educational Technology. – 1981. – January. – P. 47-48.
3. Доронина, О. В. Страх перед компьютером: природа, профилактика, преодоление / О. В. Доронина // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С. 68-78.
4. Kay, R. Exploring the relationship between emotions and the acquisition of computer knowledge / R. Kay // Computers & Education. – 2008. – 50(4), P. 1269–83.
5. Sonnenmoser, M. Ein weit verbreitetes Phänomen /M. Sonnenmoser // Deutsches Ärzteblatt. – 2010. – H. 1, S. 32-33.
6. Shamsa, A. A Study of I.C.S Students, Knowledge, An-xiety and Attitude Towards Computers / A. Shamsa // PhD thesis, University of the Punjab, Lahore. 2004 (<http://eprints.hec.gov.pk/1580/1/1459.HTM>).
7. Agbatogun, A. O. Self-concept, computer anxiety, gender and attitude towards interactive computer technologies: A predictive study among Nigerian teachers / A. O. Agbatogun // International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT). – 2010. – Vol. 6. – Issue 2. – P. 55-68.
8. Shah1, M. M. Experiencing Computer Anxiety /M. M. Shah1, R. Hassan, R. Embi // 2nd International Con-ference on Business

and Economic Research (2nd ICBER 2011), Proceeding. – P. 1631-1645.

9. Weil, M. M. The etiology of computerphobia /M. M. Weil, L. D. Rosen, S. E. Wugalter // Computers in Human Behavior.– 1990. – 6. – P. 361-379.

10. Chua, S. Computer anxiety and its correlates: a meta- analysis/ S. Chua, D. Chen, A. Wong, // Computers in Human Behavior. – 1999. – 15(5), P. 609-623.

11. Saparniene, D., Students' Attitudes towards Computer: Statistical Types and their Relationship with Computer Literacy/D. Saparniene, G. Merkys, G. Saparnis(<http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/143581.htm>).

12. Feierabend, S., Jugend, Information, (Multi-) Media 2000/S. Feierabend, W.Klingler (http://www.media-perspektiven.de/uploads/tx_mppublications/11-2000_Klingler.pdf).

13. Boboyorov B., Boboyorov Sh. Ta'lim zamonaviy axborot texnologiyalari: kredit-modul tizimi / ITN&T-2022 "Axborot texnologiyalari, tarmoqlar va telekommunikatsiyalar" xalqaro ilmiy-amaliy anjumani. Urganch, 29-30 aprel 2022 y.

14. Гаранина, М. Н. Ценностно-мотивационные отношения преподавателей высшей школы к информационно - технологической деятельности /М. Н. Гаранина, М. Е. Дмитриев, А. Е. Серёжкина // Вестник Казан. тех- нол. ун-та. – 2010. – № 12. – С. 93-96